

56 MILJARDER

**Skattepengar som kräver
bättre kontroll**

56 miljarder kronor. Så mycket uppgår det årliga svenska biståndet till efter att regeringen avskaffat enprocentsmålet. Fortfarande handlar det alltså om väldigt mycket pengar. Ändå har det historiskt inte varit så mycket diskussion om biståndet. Fram tills nu. Som ett bidrag i debatten har Sunt Förnuft pratat bistånd med journalisten Bengt G Nilsson, terrorforskaren Magnus Ranstorp och bistånds- och utrikeshandelsminister Johan Forssell.

Text: **Thomas Östberg**
Illustration: **Björn Öberg**

Journalisten Bengt G Nilsson:

”JAG HAR ALLTID SETT PÅ BISTÅND MED ETT KRITISKT ÖGA. DET SKA MAN GÖRA BÅDE SOM JOURNALIST OCH SKATTEBETALARE.”

Journalisten och dokumentärfilmaren Bengt G Nilsson har rest mycket i Afrika och Asien och på nära håll sett hur svenskt bistånd fungerar – eller rättare sagt inte fungerar. Han tycker att det är bra att regeringen nu vill reformera biståndet i grunden. Hans slutsats, efter decennier där skattemiljarder snarare gjort skada än nytta i mottagarländerna, är att allt bistånd, med undantag för nödhjälp borde avskaffas.

– Jag har alltid sett på bistånd med ett kritiskt öga. Det ska man göra både som journalist och skattebetalare. Det jag har sett i mitt jobb och genom mina resor har närmast gjort mig till en fundamentalistisk biståndskritiker. Jag tycker att i princip allt utvecklingsbistånd borde fasas ut och avskaffas, säger Bengt G Nilsson.

Han poängterar att det inte gäller nödhjälp eller humanitärt bistånd som ges vid naturkatastrofer, krig eller svält. Där ska Sverige och andra rika länder fortsatt vara generösa.

Det han är kritisk mot är utvecklingsbistånd

Bengt G Nilsson

Journalist som skriver mestadels för tidskrifterna Axess och Fokus. Han har jobbat som utrikesreporter på SVT och även gjort dokumentärer om krig och politik i Afrika och före detta Jugoslavien. Nilsson har gett ut 13 böcker. *Israel och hennes fiender*, *I tyst samförstånd*, *Sveriges afrikanska krig* och *Oljans pris* är fyra exempel.

med mål att främja utveckling av demokrati och att bekämpa fattigdom.

– Det är svårt att hitta några exempel på att bistånd lett till ekonomisk och materiell utveckling i något mottagarland över huvud taget. Och om man tittar på de politiska konsekvenserna av bistånd så tenderar pengarna snarast att konservera de politiska förhållandena och att stärka despotiska maktavares position, säger Bengt G Nilsson.

När det gäller de uteblivna positiva effekterna av bistånd möts han ibland av argumentet ”ja men tänk då hur illa det hade varit om de inte fått några pengar alls – då kanske vi hade sett en negativ utveckling i stället för ingen alls”.

– Då har man väldigt lågt ställda förväntningar på vad miljarder av skattebetalarnas pengar ska användas till. Med den inställningen kan ett projekt i princip aldrig vara misslyckat, säger Bengt G Nilsson.

Han ger en rad exempel på länder som Sverige fortsatt att ge pengar till trots att utvecklingen inte alls gått i önskad riktning.

Uganda (594 miljoner i bistånd 2022) har efter att president Yoweri Museveni tog makten 1986 blivit en stor mottagare av svenskt bistånd. Landet

”
DET ÄR SVÅRT ATT
HITTA NÅGRA EXEMPEL
PÅ ATT BISTÅND LETT TILL
EKONOMISK OCH MATERIELL
UTVECKLING I NÅGOT
MOTTAGARLAND
ÖVER HUVUD TAGET.

präglas av korruption och intolerans mot oppositionella. I somras röstade parlamentet igenom en lag om dödsstraff för homosexuella.

– Många trodde på en positiv utveckling med Musevini. Han sa bland annat att ett problem i Afrika är att många ledare har maktpositioner alldeles för länge. Nu har han suttit sedan 1986 och en stor del av Ugandas budget består av biståndspengar som går till säkerhetstjänst, polis och militär, säger Bengt G Nilsson.

Etiopien (773 miljoner 2022) är enligt Nilsson ett land med liknande negativ utveckling vad gäller demokrati och mänskliga rättigheter.

– Och Robert Mugabe i Zimbabwe fick under många år mycket pengar från de svenska skattebetalarna. Han var frihetskämpen som skapade en våldsregim och begick massmord som den svenska regeringen kände till redan på 1980-talet. Ändå fortsatte man att pumpa in pengar i landet, säger Bengt G Nilsson.

Men exemplen på att det svenska biståndet inte har effekt finns inte bara i Afrika. Att det auktoritärt styrda och korrupta Kambodja (144 miljoner i bistånd 2023) och den kommunistiska enpartistaten Vietnam (28,2 miljoner i bistånd 2023) blivit ekonomiskt mer stabila har enligt Bengt G Nilsson inget samband med det bistånd de får.

– De har lyckats inlemma sig i världsekonomin, men de är definitivt inga demokratier eller på väg att bli det, säger han.

Ett annat land som länge fick mellan 200 och 300 miljoner kronor årligen från Sverige är Nicaragua. Där påverkade troligen Olof Palme sandinistledaren Daniel Ortega i demokratisk riktning. Flera val med olika segrare hölls, men sedan Ortega återkom till makten har han bland annat ändrat författningen för att kunna bli omvald och utsett sin fru till vice president. I dag ses han av många som en despot och tyrann. I det fallet har Sverige reagerat och biståndet är nu nere i ett par miljoner årligen.

– Den gemensamma nämparen är att pengarna delats ut av människor som är okunniga om hur omvärlden ser ut och fungerar. Ofta har man låtit sig förledas av en revolutionär ledare som pratar om demokrati och säger sig kämpa för sitt folks frihet. Men när de har tagit makten har det gått åt helvete. Det handlar om rebellkommendanten som tar av sig uniformen, men fortsätter att agera som om det vore krig. Det vill säga att alla oliktänkande bekämpas. Många tycker att jag är cynisk när jag säger så, men det är jag verkligen inte. Det är så det ser ut.

DEN GEMENSAMMA NÄMAREN ÄR ATT PENGARNA DELATS UT AV MÄNNISKOR SOM ÄR OKUNNIGA OM HUR OMVÄRLDEN SER UT OCH FUNGERAR.

Det senaste exemplet är Sydsudan som bildades 2011, efter ett långt inbördeskrig i Sudan, och redan 2013 hamnar i krig, säger Bengt G Nilsson.

År 2017 slår FN fast att den omfattande svälten i landet beror på mänskliga faktorer som inbördeskrig och ekonomisk kollaps. Sverige har i många år gett bistånd till Sydsudan och 2022 uppgick det till närmare 723 miljoner kronor. Enligt Sidas hemsida ska utvecklingssamarbetet bidra till att stärka freden.

– Pengarna användes redan från början till att köpa vapen. Det var ingen hemlighet utan något som alla visste. Det var heller ingen hemlighet att Sydsudan bilades efter ett två år långt inbördeskrig som innebar en etnisk rensning. Ett grundkrav på ett mottagarland borde vara att det är en solid demokrati eller har en stark vilja att bygga upp sådana institutioner. I Sydsudan har det inte funnits en tillstymmelse till det, konstaterar Bengt G Nilsson.

Han tycker att det är bra att regeringen nu håller på att på allvar förändra förutsättningarna för bistånd, men hoppas på mer drastiska åtgärder än de som aviserats:

– Biståndsminister Johan Forsell har en hel del

att bevisa. Det är många regeringar, även borgerliga, som valt att bortse från de här problemen. Även som biståndskritisk är det lätt när man får makt att dras in i den stora biståndsindustrin och bli en del av den.

Att koppla ihop bistånd med handel är bra enligt Bengt G Nilsson, men kan bli svårt på många ställen i Afrika eftersom förädlingsgraden är låg.

– En stor del av handeln består av råvaror och den är nog svår att förändra.

Ett annat problem när det gäller stora förändringar är att Sverige är uppbundet av långsiktiga avtal med bland annat Världsbanken och EU:s biståndsfond. Det gäller till exempel bistånd till en av världens hårdaste diktaturer, Eritrea.

I vilket fall som helst kommer den nya biståndspolitiken troligen att leda till mer debatt om bistånd.

– Det behövs mer debatt och transparens. Biståndspolitiken i Sverige styrs för mycket av känslor och välgörenhetstänk. Det är för få människor som orkar sätta sig in i hur mycket pengar det faktiskt handlar om, hur de används och vad det får för effekter. Och Sida, som borde ge underlag för debatt, verkar vara mer intresserat av att rädda sin egen existens, säger Bengt G Nilsson.

”
DET BEHÖVS MER
DEBATT OCH TRANSPARENS.
BISTÅNDSPOLITIKEN
I SVERIGE STYRS FÖR
MYCKET AV KÄNSLOR OCH
VÄLGÖRENHETSTÄNK.

Terrorforskaren Magnus Ranstorp:

”Biståndet måste bli effektivare”

Indrivningen av skatter i Sverige är oftast effektiv och präglas av ordning och reda. Men när pengar går åt andra hållet och betalas ut i form av bistånd sker det enligt Magnus Ranstorp ibland med öppna kranar utan kontroll, spårbarhet och krav på dokumentation. Därför hamnar en del av pengarna hos antidemokratiska organisationer som till och med öppet motarbetar Sverige.

Magnus Ranstorp, terrorforskare vid Försvarshögskolan och särskild rådgivare vid EU:s Radicalisation Awareness Network, har tidigare varit kritisk mot att det trots stora brister i kontroll varje år delas ut två skattemiljarder till studieförbund. Efter att Riksrevisionen hösten 2022 publicerade en granskning av utbetalningarna i Stockholm och Norrbotten – 44 procent var felaktiga – konstaterade Ranstorp att det förekommer rena bedrägerier.

Själv upptäckte Ranstorp och ett par kollegor att det förekom felaktigheter i många studieförbund när de granskade studieförbundet Ibn Rushd och dess koppling till Muslimska brödraskapet. Nu ser han klara paralleller till hur organisationen Forum Civ på uppdrag av Sida årligen fördelar över 300 skattemiljoner till civilsamhället.

Forum Civ, en av Sidas partnerorganisationer, med 200 medlemsorganisationer varav många är ideella föreningar, fick

2022 310 miljoner från Sida. Samma år beviljade Forum Civ, som får 90 procent av sina intäkter från Sida, 239 miljoner i bidrag till 91 svenska organisationer som i sin tur drev 166 olika projekt.

– Många av organisationerna som får pengar förmedlar dem vidare i flera led till olika projekt. Här saknas det ofta transparens och spårbarhet. I praktiken innebär det att det inte går att använda offentlighetsprincipen för att ta reda på exakt hur pengarna används, säger Magnus Ranstorp.

Ett problem i det sammanhanget är att det inte finns något företrädarregister med namn på styrelseledamöter och firmatecknare i varje organisation.

– Det gör att Sida förlorar kontrollen över pengarna, säger Magnus Ranstorp.

Sajten Open Aid som lanserades under Gunilla Carlssons (M) tid som biståndsminister är tänkt att visa öppna data om det svenska biståndet. Enligt Ranstorp är innehållet där inte tillräckligt:

– Dokumentationen är kortfattad, undermålig och saknar detaljer. Den som vill sätta sig in i ett projekt och förstå det måste begära ut handlingar från Sida. Där borde också finnas mer detaljerade utvärderingar att ta del av.

Bland Forum Civs medlemsorganisationer finns Islamic Relief Sweden (IRS)

Magnus Ranstorp

som enligt forskaren Sameh Egyptson har kopplingar till Muslimska brödraskapet, en organisation som enligt Säpo har målet att världen ska bli ett kalifat som styrs av sharialagar.

Efter att Islamic Relief World Wide, som på tio år fått en miljard från Sida, 2020 uttryckte sig antiegitiskt och våldsbejakande lät Sida 2021 en konsult göra en utredning som enligt myndigheten visade att organisationen lever upp till de krav som ställs på en humanitär samarbetspartner.

– Det borde ha gjorts en extern utredning. Skattebetalarna har rätt att veta hur deras pengar används och hos vem de hamnar. Och Sida måste på allvar ta reda på vilka de samarbetar med, även om det sker i flera led, säger Magnus Ranstorp.

Han är positiv till att regeringen presenterat en ny strategisk inriktning för svenskt bistånd där man säger sig vilja förenkla, förtydliga och effektivisera styrning och uppföljning.

– Biståndet måste bli effektivare. Egentligen är ekvationen ganska enkel. Biståndet ska vara ändamålsenligt, det ska gå till rätt personer och de ska inte vara korrupta. Efteråt mäter man effekten och gör en extern revision. Allt ska dokumenteras och finnas lättillgängligt för den som är intresserad, säger Magnus Ranstorp.

Frågan vad vi får för våra skattepengar måste börja ställas även när det gäller bistånd. Det görs inte tillräckligt ofta i dag enligt Magnus Ranstorp. Det gäller inte minst de pengar som går via organisationer i civilsamhället.

– Det talas ofta om hur viktigt civilsamhället är och vilka insatser som görs där. Och det stämmer, men det är bara en bild. En annan är att det finns delar av civilsamhället, alltså organisationer, som motarbetar det demokratiska samhälle som vi bestämt att vi vill ha i Sverige. De ska inte få några av våra gemensamma skattepengar, säger Magnus Ranstorp.

”
**BISTÅNDET SKA VARA ÄNDAMÅLSENLIGT,
DET SKA GÅ TILL RÄTT PERSONER OCH
DE SKA INTE VARA KORRUPTA.**

Biståndsminister Johan Forssell:

”Vi har nolltolerans mot korruption”

Biståndet till Palestina är ett exempel på att regeringen vill ha bättre koll på att pengarna verkligen går till det de är avsedda för. Efter Hamas terrorattack mot Israel i oktober pausades utvecklingsbiståndet i väntan på en genomlysning. I december återupptogs delar av utvecklingsbiståndet och det humanitära biståndet till Gaza som går till mat, vatten, mediciner och förnödigheter har fortsatt och ökat.

I slutet av februari beslutade Sida att skjuta upp ett beslut om bistånd på 31 miljoner kronor till FN-organet Unrwa. Hamas terrorattack i Israel den 7 oktober förra året satte fart på debatten om den omfattande korruptionen kopplad till biståndet som ska gå till Palestina och om terrorstämplade Hamas får del av de biståndspengar som olika länder betalar ut.

Efter attacken gav regeringen Sida i uppdrag att se över biståndet till Palestina. I december konstaterade myndigheten att inga svenska pengar gått till Hamas. Det visade sig dock att Sida bara granskat ett mindre urval av de aktörer man samarbetar med.

– För mig är frågan mycket bredare än om pengar går till Hamas. Vi vill att svenskt bistånd inte ens ska komma i

närheten av aktörer som inte tar avstånd från terror, exempelvis organisationer som ber en bön för martyrerna dagar efter terrorattacken. Därför har vi bett Sida att komma in med en kompletterande analys som ska vara klar 15 februari, säger bistånds- och utrikeshandelsminister Johan Forssell (M).

I slutet av januari publicerades en israelisk rapport som sa att anställda på Unrwa ska ha varit delaktiga i Hamas terrorattack i Israel.

Tolv personer på Unrwa, vars huvuduppgift är att hjälpa palestinska flyktingar med bland annat skolgång, avskedades och flera länder fryste sitt bistånd. Bland dem finns USA, Japan, Nya Zeeland, Frankrike och Tyskland.

Trots att Sverige historiskt varit en stor finansiär av Unrwa:s verksamhet har Sida beslutat att avvakta med sin utbetalning i väntan på pågående utredningar. Man har samtidigt ökat stödet till andra humanitära biståndsorganisationer.

– Vi har haft synpunkter på kvaliteten, men också på att man i delar av organisationen inte tillräckligt tydligt tagit ställning mot terror. Vi försöker vara kon-

Johan Forssell

struktiva och det är en del i arbetet med att förbättra kvaliteten, säger Johan Forssell.

Och tillägger:

– Vi har nolltolerans mot korruption och mot att använda terror som politisk metod. Dels handlar det om förtroendet för biståndspolitikerna men framförallt handlar det om att pengarna syftar till att hjälpa män, kvinnor och barn och inte finansiera andra aktörer.

Terrorforskaren Magnus Ranstorp vid Försvarshögskolan tror att det är svårt att undvika att någon del av biståndspengarna hamnar hos Hamas.

– Hamas har koll på det mesta som sker inom den palestinska staten. Jag har svårt att se att det går att skicka bistånd dit utan att Hamas får en del av kakan, säger han.

Journalisten Bengt G Nilsson är tydlig i sin syn på Unrwa:

– Unrwa domineras av antidemokratiska krafter och borde därför läggas ner. FN kan i stället ge sitt humanitära bistånd genom UNHCR eller något annat FN-organ som man gör i andra delar av världen, säger han.